

junk ennek erejével és örömeivel építsük ez által Isten országát és igazságát, az Ő egyházát, hogy életünk legyen és bővítködhessünk általa.

Felhasznált irodalom:

1. CLAUS Westermann: Az Ószövetség teológiájának vázlata, a Budapesti Református Teológia Akadémia, Budapest 1993, ISBN 963 04 3013 4
2. DAVID J. Bosch: Paradigmaváltások a misszió teológiájában, Harmat Kiadó és Protestáns Missziói Tanulmányi Intézet, Budapest 2005. ISBN 963 9564 35 4
3. GLEASON L. Archer: Az Ószövetségi bevezetés vizsgálata, KIA, Budapest 2001 ISBN 963 86148 5 4
4. HANS Küng: Credo, KÓDEX nyomda Győr 1997. ISBN 963 550 204 4
5. Heidelbergi Káté, Kálvin János kiadó, Budapest 2008. ISBN 978 963 558 059 0
6. J. ALBERTO Soggin: Bevezetés az Ószövetségbe, Kálvin Kiadó, Budapest 1999. ISBN 963 300 771 2
7. LEON Morris: Az újszövetség teológiája, KIA, Budapest 2001. ISBN 963 86148 1 1
8. LEONHARD Goppelt: Az újszövetség teológiája, Református Zsinati Iroda, Budapest 1992.
9. LÉVAI, Attila. A Felvidéken használt református káték 1920-tól napjainkig. Református Szemle. Évf. 107. sz. 2 (2014), p. 147-158. ISSN 0254-4458.
10. LÉVAI Attila: Három tételben a reformációról. Kálvinista Szemle. roč. LXXXII., č. 10. (2011)
11. LÉVAI Attila: Újrakezdés Istennel. Kálvinista Szemle. Évf. 85. sz. 9 (2014), p. [1]. ISSN 1335-7298.
12. SOMOGYI Alfréd: Nincs emberem, de van Istenem!. In: A helyén mondott ige: a Pozsonyi Református Egyházmegye lekipásztorainak igehirdetései 2014. Nagymegyer: Pozsonyi Református Egyházmegye, 2014. ISBN 978-80-971826-9-4
13. SZENT Biblia, Magyar Bibliatársulat, Budapest 2011. ISBN 978 963 300 897 3
14. TÖRÖK István: Etika Kolozsvár, 1997

Internetes források:

15. <http://docplayer.hu/287423-A-heidelbergi-kate-1-85-kerdes-feleletenek-magyarazata.html>
16. <http://reformacio2017.hu/rolunk/>
17. <http://reformatus.hu/mutat/14637/>

Vámos Béla:

A család jelentősége a felnőtté válás folyamatában

1. A család fogalma és funkciói

„A lehető legmesszebbmenő védelem és támogatás illeti meg a családot, a társadalom természetes és alapvető csoportos egységét, különösen azért, mert biztosítja annak fennmaradását, és gondozza és neveli a magukról gondoskodni nem tudó gyermekeket”¹.

A család rokonsági kötelékeken alapuló olyan kiscsoport, melyben a családtagok egymással való viszonyában sajátos kapcsolati rendszer, lelkiség és egymásra utaltság jelenik meg. Egy mikrokozmosz, a maga belső rendszerével, múltjával és jelenével, amelyben rokonságra épülő társas viszonyok uralkodnak, s amelyben a családtagok akarva-akaratlanul is egyfajta magatartási formát öltenek magukra, s ahol a benne lévők egymásért kölcsönös felelősséggel tartoznak és állandóan hatnak egymásra. A családot érzelmi kötődések sorozata tartja egyben azon túl, hogy tagjai vérségi, jogi kapcsolatban vannak egymással. A fent felsoroltak nagyban hozzájárulnak ahhoz, hogy a gyermekek maguk is képesek legyenek-e ebben a közegben családi életre nevelődni vagy alkalmatlanná válnak rá.

Ernest W. Burgess meglátásában a család alapeleme az az interakció, mely nélkül megszűnik a család. Ő a család működésében a hangsúlyt a családtagok társadalmilag és érzelmileg betöltött szerepén túl a kölcsönös viszonyokban látja, melyen túl fontos, hogy mindez hol és milyen környezetben zajlik. Talcott Parsons mindezt azzal az új elemmel toldja meg, hogy a családon belüli kapcsolatokra nagy hatással vannak az egyes családtagok személyiségjegyei. Mind-ebből az következik, hogy a család akkor tudja betölteni a társadalomban való szerepét és akkor tudja biztosítani egy egész társadalom

¹ Kissné Geosits Beatrix – Teleki Béla: Családi életre nevelés. Korda Kiadó, Kecskemét, 2005, 11.p.

fennmaradását, ha megfelelően ellátja a feladatköreit és betölti a funkcióit. Reuben Hill fejlődésszemléletű megközelítésben úgy tekint a családra, mint amely a belső szerkezetéből adódóan dinamikusan fejlődik. Ludwig van Bertalanffy arra mutat rá, hogy a család a társadalom rendszerében és annak alrendszeireiben él, mely a különféle életciklusokban más-más rendszerállapotokba kerül, ahol változnak a szerepek és a feladatok is. A diszfunkcionális családoknál viszont mind a szerepek, mind a feladatok és a kitűzött célok is zavarosak².

G. Caplan a család kilenc támogató funkcióját említi:

1. „összegyűjti és terjeszti a világra vonatkozó funkciókat,
2. visszajelez és utat mutat,
3. formálja a világképet és az életfilozófiát,
4. a problémák megoldása közben eligazít,
5. kérés nélkül gyakorlati konkrét segítséget nyújt,
6. pihentet és regenerál,
7. véleményt mond és ellenőriz,
8. támogatja tagjai identitásának kialakítását,
9. fokozza érzelmi teherbírásukat”³.

Mindemellett néhányan megemlítik még a család termelő funkcióját is.

A keresztyén pasztorálpaszichológia a családi típusok felsorolásánál négy alapvető modellt tár elénk⁴.

Az egyik az a család, amelyben mindenki önmagért él. Az ilyen családban felnövekvő gyerekekben inkább jogokat követelő, önző életszemlélet alakul ki, akik korán megtanulják, hogy amennyiben valamit meg akarnak szerezni, azt minden esetben ki kell harcolniuk maguknak. Bizony manapság is sok szülő „neveli” eszerint a gyere-

² Kissné Geosits Beatrix – Teleki Béla: Családi életre nevelés. Korda Kiadó, Kecskemét, 2005.

³ Farkas Péter: A család szociológiai megközelítése. In: Komlósi Piroska (szerk.): Családi életre és kapcsolati kultúrára felkészülés, KRE és Harmattan Kiadó, Budapest, 64.p.

⁴ Adorján József: Házasságban élni... vagy égni?! In: Nem jó az embernek egyedül. Kálvin Kiadó, Budapest, 1997.

két, mondván, csak így fog tudni igazán érvényesülni. Ez a felfogás azonban az igazi példaadás hiánya és az önző életmód miatt gyakran az agresszió felerősödéséhez vezet. Pár hónapja egy apa arról próbált meggyőzni, hogy nem baj, ha a gyerek sok durvaságot és erőszakot is lát, sőt: „jobb az ön gyermekeinek is, ha egy kicsit vadabbak lesznek, mert így legalább nem használja ki és nem nézi le majd őket annyira a társadalom, és jobban meg tudják védeni magukat.” A baj viszont nem pusztán az, hogy ezzel a gyereke előtt is legalizálja a rosszat, és beletörődik abba, hanem az is, hogy így a társadalom a „szemet-szemért, fogat-fogért” elve felé sodródik. A visszaadott nagyobb pofon után válaszként a közgondolkodás szerint ugyanis még nagyobb pofon jön. Látjuk a világból, akár szűkebb környezetünkben is, hogy ha egy családban, egy közösségben vagy akár a parlamentben elkezdődik az adok-kapok, akkor annak büntudat, bűnbánat, és bocsánatkérés nélkül nincs vége. Egy megbántott, megvert személy soha nem éppen akkora bántást, sértést, ütést akar visszaadni, mint amekkorát ő maga kapott, hanem mindig nagyobb. A durvaság minden féle értelemben újabb durvaságot szül. Tehát abban a családban, ahol mindenki magáért él, ott csak jogokat követelő életszemlélet alakul ki a fiatalban.

A másik modell, ahol a szülők ketten egyetlen gyermekükért tesznek meg mindent, vagyis minden a gyermek körül forog, ott az ilyen „burokban” felnevelkedett fiatal később keserűen élheti meg, hogy mégsem körülötte forog a világ. Könnyen válhat csalódottá, enerválttá vagy életunttá. Ez a légkör később a házasságát is veszélyeztetheti, hiszen így nagyobb az esélye annak, hogy nem igazi társra vágyik, hanem valakire, aki kényezteti és kiszolgálja őt.

A harmadik modell az a jól működő család, melyben a szülők közötti házaselet kielégítő vagy egyenesen nagyszerű, így a férj és a feleség rendszeresen meg tudják osztani egymással gondjaikat és örömeiket. Mindez azonban kevés, ha a gyermekük nevelése közben őt magát kihagyják a családi élet felelős dolgaiból. Arról van itt szó, hogy vannak megoldandó családi feladatok, döntéshelyzetek, amelyek egy olyan lelki – szociális – jogi – erkölcsi kisközösségben, mint a család, nem csak a szülőkre, hanem a növekvő gyerekekre is tartoz-

nak – ahogyan Dosztojevszkij mondta: gyermekeinknek több mindezt el lehet mondani, mint azt gondolnánk.

Úgy vélem, nem a gyengeség jele a szülők részéről, ha pl. egy közösséggel kapcsolatban, ahol rendszerint: munkahely- iskola- és közösségváltás is történik, megkérdezik gyermekük véleményét: mit szólnál hozzá, hogyan élnéd meg mindezt? Még akkor is, ha maguk már döntöttek. Jó alkalmat teremt ez a változásokkal, a felelősségvállalással, az új helyzetekkel való lelki megküzdés és azok feldolgozásának megbeszélésére. Adott esetben el lehet magyarázni a gyereknek, hogy ezt a lépést apának és anyának meg kell hoznia, de téged sem szeretnénk kihagyni belőle, mert nem mindegy nekünk és az egész családnak sem, hogy téged ez miként érint majd és hogyan tudsz megküzdene vele. Mindennek a nyílt üzenete: szeretünk, az események nem rajtad kívül történnek, te magad is fontos része vagy a családi életünknek. A rejtett üzenete pedig a bizalmi szálak elmélyítése, a felelősségtudat növelése.

Ellenben, ha a fiatalok a családi élet történéseit, pozitív hozadékaikat mindössze csak szemlélik és élvezik, a negatív változásait csendes eltűrik, nagyobb korukra inkább már csak kritikusi lesznek a családnak.

„Az igazán jó családi iskola az, ahol minden családtag egyformán kap részt az örömeiből és a gondokból, munkából és felelősségből. Ahol nincs nem közös ügy. Ahol nem azt hallja a gyerek unos-untalan, hogy: ez nem tartozik rád. A jó családi életben igenis minden mindenkire egyformán tartozik, természetesen erejéhez és érettségéhez képest”⁵. Maga Buda Béla, a szakma óriása is azt tartja, hogy az emberi személyiség akkor fejlődhet egészségesen, ha az őt körülvevő környezet ehhez már a korai fejlődés szakaszától kezdve sok mindent megad⁶.

A magam hitvallása és tapasztalata alapján vallom, hogy az elhangozottakon túl: a család egészséges légkörének megteremtéséhez

⁵ Adorján József: Házasságban élni... vagy égni?! In: Nem jó az embernek egyedül. Kálvin Kiadó, Budapest, 1997, 134. p.

⁶ Buda Béla: A mentálhigiéné szemléleti és gyakorlati kérdései. TÁMASZ, Budapest, 1998.

fontos, hogy a fenti szocializációs alapelemek mellé vagy éppen ezeket átfogva, átitatva társuljon a vallás, mely megteremtheti létünk legnagyobb kérdéseire való válaszok megtalálásának közegét, és táptalaja lehet a tudatos és következetes hit kifejlődésének. Az ember ugyanis erkölcsi-szellemi lény, aki az állat- és növényvilágtól eltérően, a családtagjaival való érzelmi kapcsolaton túl képességet kapott a Transzcendenssel való kapcsolat megélésére is. Egy USA-beli felmérés szerint a mélyen vallásos emberek öt évvel tovább élnek az átlagnál. Ha most elvonatkoztatunk attól, hogy éppen ki milyen vallás követője és csak a normalitás keretein belüli (szélsőséges tanításoktól és példáktól mentes) vallásokat vesszük alapul, ezen belül is a keresztyén közösségek talaján maradunk, meg kell állapítanunk, hogy egy Transzcendens jelenléte más megvilágításba helyezi mind a családon belüli, mind a társadalomban betöltött szerepeinket, de a felelősségvállalásunkat is.

Foglalkoztam olyan elvált szülők gyermekeivel, akiknél a hit hatására a felelős gondolkodás már most nagyobb mértékben van jelen, mint esetleg szüleiknél. Az egyik oldalon ebből zavar keletkezik, hiszen sok esetben maguk a vallásukat felületesen vagy csak teljesen névlegesen hangoztató szülők olykor olyan alkalmakra küldik a gyermekeiket, amelyeken ők maguk egy-egy baráti társaságban esetleg nevetnek. Szomorúan mesélte egy fiú, aki egy gyülekezeti gyerektáborból hazatérve otthon még estig az ott tanult éneket énekelgette, hogy apja este, a gyerekszobában az ágyára huppanva teljesen nevetéssé tárgyává tette a keresztyén éneket, gunyorosan átköltve annak egy-egy sorát – miközben korábban éppen ő maga kérte ennek a fiúnak a megkeresztelését – egyházba való felvételét, majd maga íratta be őt hittanórára.

A másik oldalon viszont egy olyan kapaszkodópontot nyújt a vallás, ami segítheti ezeket a fiatalokat átlendülni a kritikus élethelyzeteken. C. G. Jung is ennek a híve, aki azt állítja, hogy a személyiség integrálódásához nagymértékben hozzájárul a vallás, amely hidat ver a tudatos-akaratlagos és tudattalan közötti szakadék fölé. Ennek következtében stabilabb, egészségesebb személyiség jön létre⁷. Erikson

⁷ Jung, Carl G.: Gondolatok a jóról és a rosszról. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1996.

ennél még korábbra nyúl vissza, amikor az állítja, hogy az ősbizalom, a hit, az istenhit a gyermekfejlődés első támasza, mert a kamasz az identitásának keresése közben közel áll Istenhez, mint aki olyan barátja, akivel eredményesebben valósíthatja meg önmagát. Magam azt gondolom, hogy Erikson nézete csak abban az esetben áll meg, ha a kamasz maga is Istenben hívő szülői légkörben nevelkedik. Azt azonban a legtöbb pszichológus is úgy gondolja, hogy annak mind pszichikailag, mind pszichoszomatikai szempontból is jótékony hatása van, ha valaki már úgy kezdi a napját, hogy Istennek ajánlja azt, majd este neki mond köszönetet⁸, miközben maguk a keresztyén hívők tapasztalatból állítják, hogy ebben a kapcsolatban jóval több történik, mind pusztán pszichikai folyamatok.

Az viszont vitathatatlan tény, hogy a komolyan vett keresztyén életformából számos előny következik, mint az egymásért való élés, a másik boldogságára való törekvés, a másik örömeinek való öröm. Aztán annak tudatosítása, hogy a házastársunk és a gyermekünk sem használati tárgy. Következik belőle a hűség, önmagunk változtatásának igénye (csak ettől változnak a többiek is), a kompromisszumokra való készség fejlesztése, a veszekedések nélküli egészséges vitatkozás „tudománya”. Az ilyen légkörben: családban és házasságban a gyerekek is biztonságban érezhetik magukat, mint pszichoszociális anyaméhben⁹.

2. A család helyzete a mai társadalomban

„Felix Mendelsont, a híres karmestert megkérdezték egyszer, hogy Bach, Händel vagy Mozart zenéjét tartja-e a legszebbnek. A válasz így hangzott: A legszebb, amit valaha is hallottam, az volt, amikor elsőszülött gyermekem felsírt”¹⁰.

⁸ Kissné Geosits Beatrix – Teleki Béla: Családi életre nevelés. Korda Kiadó, Kecskemét, 2005.

⁹ Gyökössi Endre: Életápolás. Kálvin János Kiadó, Budapest, 1993.

¹⁰ Ethos, Beat Schmid, 2006/4, 44. p.

Bizony, nincs is annál boldogítóbb, fontosabb és felelősségteljesebb dolog, mint gyermeket vállalni és felnevelni. A gyermekvállalás és nevelés azonban a családi keretek és szerepek változásával drasztikus átfarmódásoknak van kitéve.

Amennyiben valóságghű képet kívánunk festeni a család mai európai helyzetéről és állapotáról, el kell mondanunk, hogy a tradícionális folyamatot szorítja a modernizáció, amely módosítja a hagyományos családban betöltött szerepek rendjét. Ez pedig nem kis mértékben kihat magára a gyermekvállalásra is.

A társadalmon elhatalmasodó különféle torzulások és elváltozások miatt egyre több a válságba jutott vagy összeomlóban lévő család, ami óhatatlanul is magával hozta a gyermekvállalás hiányát. A jelenség tehát nem mostani, de nem is olyan régi. A Südwettpresse 1979-es év januári számában már arra hívta fel a társadalom figyelmét, hogy az elkövetkezendő évtizedek legsúlyosabb kihívása és egyben feladata a család megerősítése lesz. Rámutatott ugyanis arra, hogy egyfelől riasztó tendenciát mutat a házasságkötések csökkenése, ami maga után vonja a gyermekvállalás hiányát, másfelől szaporodnak a válások – ami beláthatatlan következményekkel járhat¹¹. Mára sajnos látjuk ennek az eredményét: egy egyre előregedő nyugati, posztmodern, pluralista társadalmat, ahol a kétgyermekes család eszményképét lassan teljesen felváltja az egykés családé. Sokan pedig szívesebben tartanak ölebeket, ahol nem kell bajlódniuk a személyiségformálás terheivel.

Farkas Péter a családok stabilitásának elvesztésénél öt fő okot és egyben következményt jelöl meg:

1. Az instabilitás, melyet leginkább a válások száma mutat.
2. Nőtt a sokkal „bomlékonyabb” együttélések száma, ami magával hozta a házassági kedv csökkenését.
3. A házasságot nem vállaló együttélésekkel együtt növekszik a házasságon kívüli születések száma.

¹¹ Schaudé, Otto – Bormuth, Lotte (szerk.): Hinni, tanítani, nevelni. Evangéliumi Kiadó, Budapest, 1993.

4. Mind a házasság, mind a család bizonytalanságát jól mutatja, hogy sem a gyermek szocializációja nem biztosított kellőképpen, sem a népesség utánpótlása. Ráadásul a csonka családban való nevelkedés maradandó pszichés károsodásokat okozhat.
5. Az utolsóban a termékenységi arányszámot jelöli meg, mely meglehetősen alacsony¹².

A keretek miatt nem térek ki külön az idősök helyzetére, ám az is világosan látható és érzékelhető, hogy a család ezen interperszonális kapcsolatai is átlényegültek a többgenerációs családok szétesésével. Sőt, a veszély már a szülők és a gyermekek közötti közvetlen kapcsolatot is erőteljesebben fenyegeti, hiszen az utóbbi két évtizedben felerősödött a külföldre vándorlás és rövidebb-hosszabb időre való megtelepedés is. Ennek az okát magam a személyes igények felerősödésében is látom, hiszen az életszínvonal még soha nem látott méreteket ölt. Itthon: Magyarországon, Szlovákiában, stb. is jó életet lehet élni, viszont a mai fiatalok többsége nem akar várni: gyorsabban szeretne házat, lakást, autót, és nagyobb, külföldi fizetéssel mindemeltt olyan kiruccanásokra is futja, amit az előző generációk egy keményen átdolgozott élet után sem engedhettek meg maguknak. A jólét csábítása viszont megtöri a családokat: a fiatalabb generációk fizikailag nincsenek sem a szüleikkel, sem a nagyszüleikkel, hogy egy-egy elhúzódó betegség ideje alatt, vagy akár idősebb korban gondoskodjanak róluk.

Nagy kérdés azonban, hogy ott, ahol még vállalják a gyermekáldást és az ezt követő gyermeknevelést, ott mindannak, amit a szülők a korábbi generációk társadalmából magukban hordoznak, vajon milyen a kihatása az általuk nevelt gyerekekre.

Elgondolkodtatott az a némely szakember által hangoztatott pszichológiai ok, mely a társadalom deformálódását a generációk belső kapcsolatának hiányára vezeti vissza. *„Társadalmunk legtöbb gondja visszavezethető a felnőtt- és a gyermeklélek belső kapcsolatának a hiányára. Az összes ártó, szeretetlen cselekedet, ami embertársainknak és*

¹² Farkas Péter: A család szociológiai megközelítése. In: Komlósi Piroska (szerk.): Családi életre és kapcsolati kultúrára felkészülés. KRE és Harmattan Kiadó, Budapest, 2014.

bolygónk ellen elkövetünk, a nemzedékről nemzedékre örökített belső elszakadásnak és magárahagyottságnak a megnyilvánulása. Ha a felnőttlélek elszakad mindattól, ami gyermeki, és nem hajlandó engedni a gyermeklélek gyengéd érzéseinek, a rideg felnőtt és a magára maradt gyermeklélek ádáz, pusztító harcban fog állni egymással és mindenki mással, elsősorban családtagokkal. A belső elhagyatottságból eredő félelem kivétel másokra, és agresszióban, háborúskodásban keres utat magának. Nem leszünk képesek megoldani olyan problémákat, mint a bűnözés, a háború, az éhínség és a környezetszennyezés, hogyha nem akad elég olyan ember, aki hajlandó elvégezni a lelki munkát, amivel eljuthatunk magasabb rendű önmagunkhoz: teljes éniünkhöz”¹³. Én ebben osztom Jung és Gyökössy látását, akik ennek a „nemzedékről nemzedékre örökített belső elszakadásnak és magárahagyottságnak a megnyilvánulását” viszont a Transzcendenstől való elszakadásból eredeztetik.

A fentebbi idézet szerzői által említett teljes éniünkhöz való eljutás ugyanis látásom szerint csak akkor történhet meg hiány nélkül, ha lelki síkon összekapcsolódunk az embert teremtő Istennel. Mivel az evolúció nem ismer etikát(!), lehetetlen, hogy bárminemű megjobbításunkra való törekvést a törzsfjlődéstől, pusztá létezésünktől vagy a bennünk fellelhető képességektől tegyük függővé. A fenti szerzőpáros által hangoztatott: önmagunk magasabb rendű jelenléte, a teljesség érzése, a szeretetre való képességünk, az identitásunk tudata külön-külön is mind olyan ajándék, ami önmagunktól nem keletkezhett bennünk, ahogyan élettelenből nem keletkezik élet, és amiként az élettelenből nem fejlődhet ki magától emberi lélek például szeretetre való képességgel. Dr. Ross Campbell írja, hogy a gyermeknek a biztonságérzete elsősorban a házastársak egymáshoz való viszonyától függ, amely még a gyermek-szülő kapcsolatot is megelőzi¹⁴. Meglátásom szerint a család legjelentősebb változást akkor érhet el,

¹³ Chopich, Erika J. – Paul, Margaret (szerk.): A gyógyító gyermeki én. Út a lelki egyensúly felé. Animus, Budapest, 2016, 49.p.

¹⁴ Campbell, Ross: Életre szóló ajándék. Hogyan szeressük kamasz gyermekünket? Harmat Kiadó, Budapest, 1994.

ha a szülők egymáshoz való viszonyát is megelőzi a Teremtővel való személyes kapcsolat.

Nagy szükség lenne erre, mert sajnos nem kell nagyítót használnunk ahhoz, hogy a családon történt szakadásokat felfedezzük. Alig van olyan negatív statisztikai adat a világon, amelyben nemzetünk ne az elsők között lenne – gondolva az öngyilkosságokra, az alkoholizmusra, a nikotinfogyasztók számára vagy a művi terhességmegszakításokra. *„Mi történt, hogy mi csak jól élni vagy túlélni akarunk, de élni nem?”*¹⁵

3. A család, mint az agresszió kialakulásának melegágya

A folytonosan átörökölt káros és kóros családi minták, mint pl. a folyamatos meg nem értések, vitatkozások, bántalmazások feldolgozatlansága, illetve helytelen kezelése vagy pl. a válások következtében különféle deviáns és agresszív magatartásbeli viselkedési formák alakulhatnak ki, melyek idővel állandósulhatnak, így megjelenhetnek a következő generációk életében is.

A médiumok híreiben megjelenő társadalmi bűntények között egyre növekvő tendenciát mutatnak a társadalom alapsejtjének nevezett családon belül elkövetett erőszakos cselekmények: legtöbbször egy lelkileg sérült, ám erősebb, dominánsabb házastárs, élettárs vagy némely esetekben akár egy növekvő gyermek által. Egy 2016-os adat szerint Magyarországon országosan több mint 10 000 esetben rendeltek el nyomozást ilyen bűncselekmény következtében – áll a Szociális és Munkaügyi Minisztérium statisztikájában. Egy amerikai felmérés szerint az egészségi problémákat is okozó családon belüli erőszakos esetek a lakosság 10%-át érintik évente. Folyamatosan növekszik a vér szerinti hozzátartozók sérelmére elkövetett bűncselekmények száma: havonta két gyermeket, hetente egy nőt vernek agyon, naponta nyolc gyermeket súlyosan bántalmaznak. Évről-évre nő a különféle állami krízisközpontokba, jobb esetben keresztyén otthonokba menekülő, főleg nők és gyermekek száma. Ám a kimutatások szerint az áldozatok csaknem negyede kényszerül vissza bántalmazó

zójához, majd közülük sokan újra menekülni kényszerülnek. A helyzetmegoldások sokszor pedig felületi tünetkezelésekben merülnek ki, miközben jelentős változás ritkán tapasztalható.

Ezért a felnövekvő kamaszoknál sok esetben a szülők békétlen egymás mellett éléséből kifolyólag jelentkeznek az olyan „menekülési útvonalak”, mint a sztárok vagy ideológiák bálványozása, az alkoholba vagy a drogozásba való menekülés, a szabados szexualitás, az ebből következő abortusz vagy öngyilkosság.

Hivatalos keretek között havonta találkozom olyan néhány olyan kamasszal, akik közül az egyik bizalmi légkörben – a társainak megértő és támogató biztatására – megosztotta velem, hogy ő alapiskolásként, fiatal kora ellenére nagy butaságot csinált: néhány alkalommal drogot használt. Később elmondta, hogy mindezt egyfajta menekülési útvonalnak hitte az őt körülvevő akkori családi légkör miatt.

Az erőszakot természetesen nem lehet szűken értelmezni, hiszen a családon belüli erőszak fogalomkörébe éppúgy beletartozhat a súlyos testi sértés, szexuális erőszak, a bántalmazás, mint a sok esetben szabad szemmel, külsőleg nem látható lelki terror számtalan formája: életveszélyes fenyegetés, szidalmazás, az anyagi-gazdasági függőség, a vallási vagy lelkiismereti meggyőződés manipulálása, a vallási élet korlátozása vagy nevetségessé tétele. Ezek mindegyike képes mély lelki sebet ejteni áldozatán. S bár olykor csak az egyik fél szenved szemmel látható bántalmazásokat, lelki értelemben az erőszakos cselekményt elkövető éppúgy áldozat, mint az, akin az erőszakot elkövetik. A Biblia sem hiába védi a család egységét, a házasságot, s nem hiába ad megannyi kijelentést a házastársak és a szülő - gyermekek kapcsolatára nézve (Lásd pl.: Ef 5,21-6,4). Pál apostol egyenesen azt írja, hogy: *„Ha pedig valaki övéiről és főként háza népéről nem gondoskodik, az megtagadja a hitet, és rosszabb a hitetlennél”* (1Tim 5,8).

Bizonyos esetekben a családtagok érdekében egy időre jobb megoldás lehet a különválás, mint a háborúság (1Móz 13,7-11; 21,9-21; 27,41-45; 32,1-33; 45,4-15; Péld 24,1-2; ApCsel 16,36-40; Fil 24; 1Kor 7,5). De mivel Isten társas lényeknek alkotott bennünket, ezért nem élhetünk állandó szeretethiányban. Fontos tudatosítanunk, hogy a családon belüli erőszak ott fordul elő a legnagyobb részben, ahol az

¹⁵ Gyököcssy Endre (1993): Életápolás. Kálvin János Kiadó, Budapest, 1993, 147.p.

egyes emberek „szeretet tankja”¹⁶ külön-külön is üres. Ha pedig a felnőttek „szeretet tankjának” feltöltése ennyire fontos és hiánya ilyen hatásokat idéz elő, akkor el tudjuk képzelni, milyen égető a megtöltése gyermekeink esetében.

Említést kell tenni ugyanakkor a családon belüli erőszak egy másik formájáról is, amelynek „ütései” nem az ember testén, hanem a lelkén hagynak súlyos, sok esetben maradandónak tűnő sérüléseket. Magam is szembesültem már olyan esettel, melyben a családon belüli erőszak a szavakkal történő, finoman adagolt bántásban vagy éppen a hetekig tartó szótlanságban kimerült ugyan, de ennek a „tetszhalott” állapotnak láthatóan súlyos következményeivel kellett, hogy együtt éljen a család, mely mindig újabb és újabb szeretetlenségeket szült. Egy házban, közös gyermekekkel, ugyanakkor két vagy több (önmaguk részére lakattal elkülönített!) hűtőszekrényből étkeztek, ennél fogva a gyerekek számára ismeretlen volt a közös étkezés fogalma, a két szülő pedig az előző házasságából hozott „én gyerekem”-et és a „te gyereked”-et gyakorlatilag teljesen más elvek mentén nevelte. A csendes „ölésnek” számtalan formája létezik, és nem kímél sem nőt, sem gyermeket, de még az olykor erős fizikumú férfiakat sem. Lehet a külső szemlélő számára látszólag rendezett családi viszonyok között is akár öngyilkosságba hajszolni valakit folytonos szeretetlenséggel, gyilkos szavakkal, indulatokkal.

Az erőszakos cselekményeknek kitett személyek gyakran elmondják, hogy a bántalmazással kapcsolatos világi bírósági eljárások gyakran indokolatlanul érthetetlenül hosszúak, adódnak olyan illetékességi problémák, amelyek a bántalmazónak kedveznek, nem látni a gyerekek érdekének mindenekfelett való védelmét, a szakember bíróság előtti véleménye pedig olykor egyenértékű a bántalmazó mellett kardoskodó kocsmai haverokéval.

Mindezek fényében úgy látom, a legjobb bírósági óvintézkedés vagy külső kezelés is csak időleges és felületes tünetkezelés, amennyiben a korábbi részben említett keresztyén alapelvek figyelmen kívül maradnak.

¹⁶ A kifejezés a neves szakembertől, Gary Chapmantól származik, aki a Családi összhangzattan című könyvében használja ezt a megnevezést.

Mindenkiben van passzív agresszivitás. Van, hogy azon kapom magam vezetés közben, hogy nem engedem előzni a mögöttem haladó autót, de olyan is előfordult már, hogy némelyeket megelőzve, az irányjelző balra-jobbra kapcsolgatásával figyelmeztettem az irányjelzőt nem használó, ugyanakkor egyszerre több autót előző és azok között szalamozó sofőröket a jeladás szükségére.

Már a szobatiszta kisgyermek is kifejezésre juttathatja a magába fojtott mérgét azzal, ha bepisil vagy bekakil. „A passzív-agresszív magatartás olyan visszafojtott harag, amely tudat alatt, negatív formában tör a felszínre. Egyetlen életkorban – a korai kamaszkorban – tekinthető csupán természetes jelenségnek, azaz tizenhárom és tizenöt éves kor között. A passzív-agresszív magatartás a tekintély elleni lázadásból fakad. Ilyenkor a gyermek mindennel szembehelyezkedik, ami tekintélyt képvisel, ezért szülőellenes, tanárellenes, istenellenes, főnökellenes, stb. ... A passzív-agresszív magatartás jelentkezhethet például feledékenység, semmittevés, hazudozás, lopás, állandó késés formájában”¹⁷. Fontos, hogy megértsük tehát ennek a lényegét, mert sok szülő és pedagógus fél, és tiltja ebben a korban a kamaszoknak, hogy megfogalmazhassák a haragjukat. Holott ha mérgeiket és indulataikat megértő és elfogadó közegben kiadhatnák magukból, mire felnőtté érnek, a segítségünkkel megtanulhatnak, hogyan fékezhetnék meg, és hogyan tarthatnák mederben indulataikat. Különösen azért is fontos ez az identitásépítés ezen szakaszában, mert mindaz, amit a kamasz az előző életszakaszokban begyűjtött, azt most gyúrhatja egy-egy egészséges egésszé, szilárddá. Ekkor alakulhat ki az identitásunk építése folytán a „lelki gerincünk” és „lelki izomzatunk”: határozott etikai értékekkel és humanisztikus nézetekkel, vagyis ez az ún.: lelki rendszer feltöltésének az időszaka¹⁸.

A lelki rendszer feltöltésének az egyik alapja, ami sok családnál sajnos nem vagy csak részben történik meg: a kamasz meghallgatása. Az éppen értük és miattuk rohanó szülők a gyermek „meghallgatását” sok esetben gyorsan, felületesen és türelmetlenül letudják, ráadás-

¹⁷ Campbell, Ross: A szülői hivatás. Hogyan ismerjük meg gyermekünket? Harmat Kiadó, Budapest, 1995, 56.p.

¹⁸ Bagdy Emőke: Utak önmagunkhoz. Kulcslyuk Kiadó, Budapest, 2012.

sul elintézik olyan válaszokkal, amelyekkel a saját tekintélyüket igyekeznek hangsúlyozni. A kamasz ebben az időszakban egyrészt a hormonok másképpen való működése miatt, másrészt a környezetének felfedezése okán teszteli az addig jelenlévő családi, szülői szabályokat. Tizenéves kora kezdetén egyre többet mozdul ki, és lát bele az osztálytársai, barátai családjainak életébe: látja, tapasztalja, ha ott valami máshogyan működik, mint a megszokott otthoni közegben. Amikor más ötletekkel, meglátásokkal áll elő, nem okvetlenül kötözködni akar, csak tudattalanul is teszteli, hogy az addig látott, szülők által felállított szabályrendszer működőképes-e vagy sem. Ezért nagyon fontos, hogy kérdéseire megfelelő válaszokat kapjon. A kérdéseire adott türelmetlen, dühös szülői, tanítói feleletek: „azért, mert az apád vagyok”, „amíg az én kenyeremet eszed, így csinálod, és kész”, „azért, mert én vagyok a tanár!” nem kielégítő válaszok számára. A gyerekek nem buta: pontosan tudja, hogy ki az apja, és tudja, hogy ki a tanár. Konstruktív megbeszélésre, logikus egyezsége törekszik. Ezek elmaradása esetén életébe beépül a tehetetlenség miatt érzett düh vagy harag.

A harag elfojtását egy olyan, pl. állat formájú léggömbhöz lehetne hasonlítani, amelyiknek ha a lábából kinyomjuk a levegőt, akkor az onnan kipréselt levegő más testrészen fog kidudorodni. Ha egy megfelelő keretben nem engedjük meg a kamaszoknak, hogy kifejezzék a dühüket és elmondják, hogy mi bántja őket – attól függetlenül, hogy a meglátásaik jogosak vagy sem – akkor előfordulhat, hogy a felgyülemlett indulat az életük más területén púposodik majd ki, passzív-agresszív formát öltve. Ha nem teremjük meg időben a felgyülemlett düh helyes mederbe való terelésének a lehetőségét, miközben a kamasz eléri a tizenhat-tizenkilenc éves kort, ez a passzív agresszivitása állandósulhat, amin ebben az életkorban már szinte lehetetlen, vagy már nagyon nehéz változtatni¹⁹.

¹⁹ Campbell, Ross: A szülői hivatás. Hogyan ismerjük meg gyermekünket? Harmat Kiadó, Budapest, 1995.

4. A szülői példaadás hiánya, és annak fontossága

Megesik, hogy egy-egy kamasz az iskolában, iskolán kívül vagy egy nyári táborozás alkalmával megosztja velem is időközönként, hogy édesanyja vagy édesapja hüledezik, vigyorog, nevet vagy éppen gúnyolódik bizonyos választható tantárgyak, „szakkörök” keretén belül tanult dolgokon, képzéseken – melyre korábban éppen a szülő íratte őt be – és most nem csak a vallási nevelésre gondolok.

Mielőtt a példaadás fontosságát szakmai oldalról is megközelíteném, engedjük kicsit el a fantáziánkat.

Képzeliük el, hogy a szülők hoznak egy döntést: pl. zongoraórákra fogják járatni a gyerekeiket. Bár ők maguk idegenkednek a zongorajátéktól és a leütött billentyűk hangjai egyenesen irritálják őket, de mivel az ő szüleik is jártak zongoraórára, ezért a saját csemetéjüket konkrétan nem tisztázott okokból kifolyólag már egészen kis korban – amikor a kicsi még járni és beszélni sem tud – el is viszik gyorsan egy zongoratanárhoz, hogy idejekorán be is írássák őt a majdani oktatásra. Sőt: még ígéretet is tesznek, hogy úgy nevelik majd őt, hogy fogékony legyen a hangok, a zene iránt, és ha nagyobb lesz, addigra már olyan érdeklődés ébredhessen benne a zene és különösen a zongora iránt, hogy szinte maga akarjon jelentkezni – vagy legalább is ne legyen természetellenes számára, amikor a szülei zongoraórákra kezdi őt járatni. Aki vette a fáradságot, hogy megismerkedjen a zenével, az tudja, hogy ez egy nagyon jó dolog! Ráadásul ez a szülők önkéntes döntése – senki nem kötelezi őket arra, hogy zongorázní taníttassák a gyerekeiket!

Telik-múlik az idő, a gyermek felcseperedik, tanul járni, olvasni, írni és amellet, hogy egyre több dolog kezdi őt foglalkoztatni, olykor fültanúja lesz szülei rövidebb-hosszabb eszmefuttatásának arról, hogy: a zongoraórák feleslegesek, a kotta érthetetlen butaság, a billentyűk hangja egyenesen irritálja őket, maga a tanító által hangoztatott teória pedig eleve agyament elképzelések sorozata. Viszont a gyermek, ennek ellenére a szülőktől, családtagoktól mégis azt hallja, hogy zongoraórára járni márpedig muszáj! Ők maguk ugyan közelébe sem mennek a zongorának, előfordul, hogy a terjesztett ismeret miatt megszólják magát a zongoratanárt is, és otthon tovább nevet-

gélnek, esetleg gúnyolódnak a gyerekük előtt a zongoraórák kínálta sületlenségeken. Létezik ilyen a valóságban? Sajnos igen. Megtörténik ez olykor a keresztelestől konfirmációig tartó nevelő-példaadó folyamat időszakában.

Régóta fogalmazódik bennem, hogy a gyermek tulajdonképpen olyan, mint a „gyurma”. Bizonyos életkorig, többé-kevésbé, akarva és akaratlanul is módunkban áll őket formálni, alakítani, változtatni és valakihez hasonlóná „gyúrni”. A somáliai gyermekket dokumentumfilmre vitt, szélsőséges példája is mutatja, hogy kellő gyűlöletkeltés és megfélemlítés követően, a különféle rossz bánásmód és kegyetlen rituálék áldozataivá vált fiataljai tizenévesen háborúba küldhetők, hogy a felgyülemlett agressziójukat az ellenség felé fordítsák.

Egy elvált vagy a gyermeket nélkülöző szülők gyermeke azonban ugyanúgy lehet áldozata családon belüli rossz vagy hiányos példaadásnak, mint az előbb említett fiatalok. Elvált és válófélben lévő alapiskolás korú gyerekekkel való, hat alkalomra kiterjedő foglalkozás ideje alatt mesélte el egy fiú lelkesen, hogy apja, a szabadidejében külföldre is hajlamos őt magával vinni különféle focicsapatok mérkőzéseire, ahol rendbontás és szurkolók közti összecsapás várható, és elmondta, hogy az apját és őt magát is mekkora örömmel tölti el ez, majd maga is lelkesen, részleteibe menően és élethűen kezdte elemezni a megélt borzalmakat, a sebesülések és vér látványát, majd hozzátette: „ez jó volt, remélem, legközelebb is elmegyünk megnézni egy ilyen brutális verekedést”. Egy apa fél évszázadnyi életét ünnepelte, miközben meglehetősen méltatlanul viselkedett: gyerekei előtt - elbohóckodta, átitta és átkáromkodta a saját ünneplését. Közben folyamatosan árad belőle a panasz, miszerint elég sok gond van a gyerekeivel: szófogadatlanok, neveletlenek, követelőzők. Szomorú ezt így kimondani, mert bizony ítékezésnek tűnhet, de: érik be a példaadása.

Ismerősi körben hallottam, amint a kamaszodó lány füle hallatára a szülő azonnal kész volt az adott pedagógussal szembeni „megoldással”: „Mit képzelsz ez a szemtelen hólyag? Majd bemegyek, és jól megtépem!” Nos, tényleg ez lenne a megoldás? Hiszen azt kapjuk

vissza, amit befektetünk. Ha búzát vetünk, nem fogunk kukoricát aratni, ha gyommagot szórunk szét, akkor gyommag kel ki. A felelősségünk hatalmas. Apákat látok, akik a legtrágárabb szavak kíséretében átkoznak egy futballistát, egy csapatot; férfiakat, akik olyan megszállottsággal rajonganak autóversenyekért vagy más kikapcsolódásokért, hogy az nem csak háttérbe szorítja a feleségükkel, a család többi tagjával töltött időt, hanem meghatározza az egész családi légkört, és sokszor megbénít mindenféle egyébként szükséges családon belüli interakciót. Jellemző ezekre a diszfunkcionális családokra, hogy mindenki más csak alárendelt személyként lehet jelen és nem csak megalázó, lekezelő magatartásformáknak vannak kiszolgáltatva, de torzulások jelentős sorának is.

Egy történet jutott az eszembe: *Egy harmincas éveiben lévő anya utazik kisgyermekével a vonaton. A gyermek folyamatosan rugdalja a vele szemben ülő idős bácsi lábát. Ő mindig arrébb húzódik, a fiú azonban mindig eléri őt, mire az idősebb úr megkéri az anyát, hogy szóljon rá gyermekére. A válasz az, hogy neki senki ne beszéljen bele a nevelésbe! Ő nem szól rá, mert nem akarja állandóan valamivel frusztrálni a gyermekét, különben is akkor nem tud kiteljesedni, ha mindeért állandóan rászólnak. A fülkében mindennek szemtanúja egy főiskolás srác, aki ekkor a szájából kivett rágógumiját laza mozdulattal a fiatal anya homlokára nyomja. Az felháborodva leteremti őt, mire a srác csak ennyit mond: most mit van úgy oda? Engem sem nevelt az anyám! Csoda, hogy felnövekvő generáció az elődök példájából építkezik?*

Ösztöm a neves szakember véleményét, aki azt állítja, hogy sem a tömegtájékoztató eszközök, sem a közoktatási intézményeink nem hatnak olyan mélyen a gyermekeinkre, mint a család²⁰.

Winston Churchillnek, a híres államférfinak tulajdonítják a mondatot, miszerint nehezebb dolog négy gyermeket nevelni, mint egy egész országot kormányozni. Ám sok diszfunkcionális családnál a nevelés mintha egy bizonyos életévnél végleg megrekedne, s a fiatalok formálódása onnan egyszerűen csak a környezeti hatások befolyáso-

²⁰ Gyökössi Endre: Életápolás. Kálvin János Kiadó, Budapest, 1991.

lásának lenne kitéve. Azt érzékelem a környezetemben, hogy míg a kisgyermeket még úgy-ahogy mindenki feladatának érzi nevelgeti, róluk gondoskodni, a már öntudatukra ébredő, alapiskola felső tagozatát elérő, tizenhárom-tizenöt éves korú gyermekeket gyakran túlságosan magukra hagyják a szülők - akik rendszerint éppen azért hajszolják túl magukat, hogy csemetéiknek és önmaguknak jobb megélhetést biztosíthassanak. Úgy tűnik, hogy miközben az anyagiak bebiztosítása terén minden tőlük telhetőt igyekeznek megtenni, egy másik fronton túl könnyen feladják, vagy igazán el sem kezdik a harcot. Az utóbbi időben több elvált szülő kamaszkorú gyermekével találkoztam ilyen-olyan alkalmakon, akik mellett nincs igazi támasz, hogy segíthetnék őket a külvilággal való összeütközéseikben, de ennek hiányában az élet különféle területein sokan szinte képtelenek lesznek bármilyen teherbíró kapcsolat megalapozására.

Mindeközben a szülőknek egy idő után azzal kell szembesülniük, hogy gyermekeik irányítása valahol kicsúszott a kezük közül, már más utakon járnak, és gyakran későn eszmélnek például arra, hogy: kamasz fiuk vagy lányuk tizenévesen, idejekorán átköltözött a szomszéd településre egy számukra szinte ismeretlen társhoz, akivel a múlt héten még csak együtt jártak. Most meg egyszeriben, még a közép fokú iskola befejezése előtt élettársi kapcsolatba léptek, amit az egyik szülőpár enged, a másik ellenez; vagy keserűen tapasztalják, hogy már nincsenek rá hatással, már nem hallgat, illetve már nem rájuk hallgat, pótszerek után nyúlt, tudatmódosító szerek hatása alá került, stb. Nem értik, és ennél fogva döbbenet találgatják, hogy vajon hol csúszott hiba a rendszerbe.

5. Pszichoszexuális fejlődés

Mivel a családi életre való nevelgetés az anyaságra, az apaságra való nevelgetéssel kell, hogy kezdődjön, azt pedig már nagyban meghatározza a gyermekkori pszichoszexuális fejlődés, a személyiség fejlődésén belül nézzük meg elsősorban mindazt, ami tehát a pszichoszexuális fejlődés szempontjából fontos.

A gyerekek pszichoszexuális fejlődése, egészen korán, már az újszülött korban elkezdődik, ekkor alakul ki ugyanis az anya-gyermek

kapcsolat, mint minden további partnerkapcsolat archetípusa²¹. A szakirodalom ezt a kort főként az ún.: megkapaszkodás koraként tartja számon, amikor az anya testétől ugyan elvált a csecsemő, de az anyára utaltság megmarad, tehát funkcionálisan továbbra is együtt maradnak, mivel a csecsemő önmagában nem életképes. Az anya biztosít mindent az életben maradáshoz: táplálékot, meleget, biztonságérzetet, érzéseket. Az újszülöttek természetesen önmagukról nem tudják, hogy fiúnak vagy lánynak születtek. „A nemi azonosságtudat – az éntudattal együtt – csak később, környezeti hatások folytán alakul ki bennük”²².

Freud a személyiség fejlődését szakaszokra osztotta és minden ilyen szakaszhoz egy erogén zónát rendelt.

1. Az orális szakasznál a szájjal kapcsolatos olyan örömforrások jelennek meg, mint az evés, a szopás, ami jóval több, mint egy egyszerű táplálkozás.
2. Az anális szakasz 1,5 – 2 év közötti időszakot öleli fel, amikor is a gyermek fokozatosan leválik az anya melléről, ugyanezzel egy időben megkezdődik a szobatisztaságra szoktatása. Ekkor éli meg, hogy a vizelet és széklet visszatartása és kiengedése – amelyet most meg kell tanulnia szabályozni – bizonyos fokú izgalmat, élvezetet szerez. Ebben a korban nem érzi undorítónak testének produktumait, szeret velük játszani. Fontos, hogy milyen formáját választjuk ezek megtiltásának, mert „a tisztaságra szoktatás helytelen módszerei nemcsak a szülő és a gyermek viszonyát ronthatják el, hanem a pszichoszexuális fejlődést, sőt az egész jellemalakulatot károsan befolyásolják. Megszégyenítések hatására előfordulhat az, hogy később kínosan, kényszeresen tiszta és rendszerető lesz, kényszerneurózis alakulhat ki. Ha a gyermeket rászoktatjuk arra, hogy túlzott mértékben foglalkozzon testi folyamataival, elfordul a világ megismerésétől, minden megismerési és kutatóösztönét önmaga ellen fordítja”²³.

²¹ Jávorszky Edit: Fejlődépszichológia. Edutech Kiadó, Sopron, 1999.

²² Szilágyi Vilmos: Szexuálpiszichológia. A szexuális egészségvédelem szakkönyvei. Medicina Könyvkiadó, Budapest, 2005, 99.p.

²³ Jávorszky Edit: Fejlődépszichológia. Edutech Kiadó, Sopron, 1999, 123.p.

3. A fallikus szakaszt a harmadik életévtől számítjuk és akár fiúkról, akár lányokról van szó, ennek a jellegzetes megnyilvánulásai egyedül a férfi nemi szerv körül forognak. Ekkor fedezik fel a gyerekek a nemi különbségeket, ekkor alakul ki a nemi érdeklődés. Freud ezzel kapcsolatban azt állította, hogy a fiúknál kasztrációs félelem, a lányoknál pedig péniszirigység lép fel. Ami viszont nagyon fontos, hogy ebben a korban kezdenek a gyerekek azonosulni a velük megegyező nemű szülővel és megteszik az első kísérleteket arra, hogy a saját nemüknek megfelelően viselkedve leutánozzák a férfi és női szerepet és az anyjukról leszakadva megpróbálják meghódítani az ellenkező nemű szülőt²⁴. A szexuális identitás kialakulása nem csak megismerő folyamat, hanem nagyon fontos a személyiségfejlődés érzelmi megalapozása szempontjából is. A szülőkhöz való viszonyban például változást idéz elő, amikor a gyermek felismeri, hogy melyik szülővel azonos nemű. Korábban, a csecsemőkori szimbiózis időszakában ugyanis még mindkét nemű gyermek rendszerint az anyával, mint a vele legszorosabb kapcsolatot tartó gondozóval azonosul. Ahogyan fejlődik azonban a nemi identitástudat, a fiú észreveszi például, hogy ő nem az anyjával, hanem az apjával azonos nemű, ezért egyre inkább vele kezd azonosulni, s öntudatlanul utánózni kezdi. Igyekszik többek közt leutánozni az apának az anyával való kapcsolatát, s mivel számára még mindig létfontosságú az anyja, az apja példáját követve birtokolni szeretné, együtt akar vele aludni, ezzel vetélytársa lesz apjának²⁵. Ezt tartotta Freud Ödipusz-komplexusnak, de ennek megjelenése nem törvényszerű. Különösen fontos, hogy ebben: a nemi identitás megerősödésének a szakaszában olyan személy legyen a gyermek mellett, akihez érzelmileg mélyen kötődhet, ellenben a fejlődésében zavar keletkezhet.
4. A latencia szakasza, a kisiskolás kor a pszichoszexuális fejlődés kiegyensúlyozottabb ideje. Freud szerint a korábbi

- korral ellentétben a gyerekek ekkor azért fordulnak el látványosan a szexualitás dolgaitól, mivel nem tudnak vele mit kezdeni – miközben persze bővül a nemiségről való ismeretanyaguk.
5. A genitális szakaszba, a serdülőkorba nagyon eltérő pszichoszexuális fejlettség szinten érkeznek meg a gyerekek. Ekkorra újra érdekessé válnak a nemi szervek, beindul a szexuális vonzódás, a kamasz megtapasztalja, milyen önzetlenül szeretni valakit a másik nemből. Erikson szerint a pszichoszexuális fejlődés ezen szakaszában indul meg az intimitás kifejlődése, hogy az ember képes legyen majd megélni a másik nemmel, egy szeretett partnerrel a kölcsönös bizalom érzését, képes legyen a munka, a nemzés és a pihenés életciklusait összeegyeztetni és az utódok számára hasonló beteljesülést nyújtó fejlődést tudjon biztosítani²⁶. A különféle szakaszokban helyesen megélt szülő-gyermek kapcsolat oda vezet, hogy „Az időben felvilágosított és pontos, tárgyilagos ismeretekkel rendelkező gyerekek sohasem idéetlenkednek túlfűtötten, nem vigyorognak zavartan, pirosuló fülekkel, sőt értetlenül nézik infantilis társaik viselkedését”²⁷. Az iskoláskorú gyermekek nagy tanulószerepe tehát a nemekre vonatkozó szerepek elsajátítása, amely jó tanulókörnyezetben kéz a kézben halad tehát a pszichoszexuális éréssel. „Ha a nemi szerepek tanulása elmarad, a csoportban is nehezen illeszkedik a gyerek, és a többiek a nemi szerepviselkedés hiányosságait kéri rajta számon. Ebből fakad, hogy a nemi szerepviselkedés képessége a gyermeki önértékelés fontos forrása. A túlzottan kötő szülői kapcsolat rendszerint gátolja a pszichoszexuális fejlődésben is gyereket, és ennek jele leginkább a nemi szerepviselkedésben mutatkozik meg. Gyakran fiatal felnőttkori szexuális zavarok forrása ez a probléma, ugyanis a nemi szerepviszonylatok polarizáltságából következik, hogy a fejletlen nemi szerepviselkedés mindig a másik nem szerepéhez hasonlóvá teszi a magatartást. A fiúk lányosak lesznek, lányok viszont főleg a női szerepre jellemző érzelemgazdagságot és

²⁴ Jávorszky Edit: Fejlődépszichológia. Edutech Kiadó, Sopron, 1999.

²⁵ Szilágyi Vilmos: Szexuálpiszichológia. A szexuális egészségvédelem szakkönyvei. Medicina Könyvkiadó, Budapest, 2005.

²⁶ Jávorszky Edit: Fejlődépszichológia. Edutech Kiadó, Sopron, 1999.

²⁷ Bágyoni Attila: Szex, szerelem, család. Medicina Könyvkiadó, Budapest, 1979, 33.p.

*agresszióátoltságot nem tanulják meg, és ezért fiúsnak tűnnek*²⁸. Előnyös lenne, ha az oktatási intézményeink a tudás átadása mellett kellő figyelmet fordítanak és segítséget adnának a gyermekek szociális viselkedésének megerősítéséhez is.

Freud tanítványa, Erikson azonban a személyiség fejlődését nyolc szakaszra osztotta. Az első szakaszok nagyjából megegyeznek Freudéval. Erikson az első szakaszból azt tartotta, hogy a gyermek ebben sajátítja el az interperszonális bizalom képességét, főként az anya és önmaga között. A második, Freud által analízis korszaknak nevezett időben a gyermek a viselkedési autonómiát tanulja meg. A genitális szakaszban önállóságot tanul, valamint kezdeményezőkésséget fejleszt. A Freud által negyediknek tartott latencia szakaszában pedig Erikson szerint a teljesítményre való törekvés és a szorgalom áll a középpontban.

6. A serdülőkor - az óriási változások kora

*„Az éjszaka közepén felébredtem, és kimentem egy pohár vízért a konyhába. Ahogy elmentem Matt szobája előtt, látom, hogy ég nála a lámpa. Bekopogtam, ő kiszólt, hogy bemehetek. Mikor beléptem, meglepődve láttam, hogy Matt éppen a CD-it rendezgette. – Mi a csudát csinálsz ilyenkor, Matt? Holnap iskola – mondtam neki. Mire Matt felnézett, és ezt válaszolta: – Nem tudom. Tudtam, hogy igazat mond. Tényleg fogalma sem volt róla, hogy mit csinál*²⁹

A serdülőkor kezdetét és végét behatárolni nem egyszerű dolog. Ma a 11-21 év közötti időszakot nevezzük serdülőkornak, melyben fejlődési szempontból gigászi változások mennek végbe. A serdülőkorban felgyorsul a szocializáció folyamata, a test gyors növekedés-

nek indul, és felnőttes jelleget ölt magára. A kamasznak hirtelen felnőtt személyek közötti kapcsolatban kell helyt állnia. *„A személyiség önszervező fejlődésében a mindinkább kimunkált vezérelv, a saját énről keltett benyomás, a saját én mind kedvezőbb képének kinyilvánítása központi jelentőségűvé válik. A másik nem a vágyakban, fantáziákban, majd fokozatosan a realitásban is közvetlen testi közelségbe kerül. Egyidejűleg változik a szubjektív viszony a saját testhez és annak működéseire. Ugyanekkor kell határozni a társadalmi munkamegosztási rendszerében elfoglalt helyéről, a foglalkozásról is... A szocializáció korábbi kényszerpályái most már egyéni döntések sorozatán át a személyiség közvetlen hatókörébe kerülnek. A legnagyobb próbatétel következik be, most méretik le, mennyire készült fel a személyiség a társadalom felnőtt, értett tagjának a szerepére”*.

A kamaszkort majdnem minden kultúra válságos kornak tartja, mert bizonyos fokú értékvesztés, kiüresedés is jellemzi ezt a kort, amit később majd egy új betöltekezéssel megváltozik. A már nem vagyok gyerek, ugyanakkor még felnőtt sem vagyok ideje alatt a tudat erősödése különös helyzeteket teremt. A serdülő keresi önmagát, keresi a helyét a világban. A testi erő és a szellemi képesség egyre erősödő öntudatra ébreszti, aminek hatására bátrabban és jobban elszakad a szülőktől, hogy maga tegyen szert minél nagyobb tapasztalati tudásra is. Az iskolán túl bele-belelát barátai családi életének működésébe is, és tapasztalja a családot, s benne a különböző szerepek működését. Észrevesz más mintákat, egyre élesebben és kritikusabban látja saját szülei életét és már meg is fogalmazza, amit szülei életében elfogadhatatlannak tart.

Szexuálpeszichológusok megfogalmazásában bukkant fel először az ún.: szkriptezett viselkedés, amely a latin „script” (írás) szóból származik, de átvitt értelemben szabályokat, normákat, előírt viselkedést jelent. Ahogyan a színészek is megtanulják, hogyan azonosuljanak egy-egy szereppel, mindenki megtanulja, hogy miként viselkedjen egy adott helyzeten belül. Ez azonban nem csak a szexuális viselkedésre igaz. A kamaszoknál a legfőbb problémát az váltja ki, hogy általában sokféle szerepmintával, szkripttel találkoznak, amelyek gyakran egymásnak ellentmondó vagy egymástól eltérő viselke-

²⁸ Buda Béla: A mentálhigiéné szemléleti és gyakorlati kérdései. TÁMASZ, Budapest, 1998, 100.p.

²⁹ John Townsend, 2012, 79. p.

dési modellt adnak: van, hogy mást mond a szülő, mást az iskola, mást a barátok és megint mást az egyház – miközben nem mindig képesek megtalálni a számukra legmegfelelőbb viselkedési formát, ami kognitív és emocionális teljesítmény. Aztán a szkriptezés következő szintje, hogy az általuk elfogadott és kiválasztott szerepet össze tudják egyeztetni olyan számukra fontos személyek szerepeivel, akikhez viszonyítják önmagukat is (szülők, barátok, partnerek). Ez már interperszonális folyamat. A harmadik feladat, hogy a kamasz az egyéni viselkedését az adott társadalom kulturális szkriptjeivel is azonosítsa. Ezeken múlik ugyanis, hogy a viselkedési normái egészségesnek, erkölcsösnek számítanak-e vagy épp fordítva³⁰.

Itt látom fontosnak megemlíteni Erikson fejlődéslélektanának következő szakaszait, melyet természetesen a serdülőkorral folytat, s melynek legjelentősebb feladata az identitás megtalálása, tehát annak a felfedezése, átélése, hogy a környezetéből mit fogad el magának, mit utasít el, mik a céljai, mit szeretne esetleg önmagában fejleszteni. Buda Béla ezzel kapcsolatban megjegyzi, hogy: *„A serdülőkorban ez leginkább a nemi szorongástudat és a foglalkozási, társadalmi azonosítók elfogadásában nyilvánul meg. ha az identitás nem fejlődik ki, a személyiség különböző szerepeket vesz magára, és ezek köré igyekszik szervezni élményeit, ezek azonban gyakran és könnyen változnak, ezekben kicsi az állandóság. Valóságos szerepzavarok, konfúziók alakulhatnak ki”*³¹.

7. A szülők válásának hatása a kamasz életére

Indokolt, hogy röviden szót ejtsék még a válásról és annak következményeiről, melyek mély nyomot hagynak nem csupán a szülőkben, hanem magában a gyermekben is – befolyásolva ezzel akár a későbbi életét. Ugyanakkor annyi kerüljön itt megemlítésre, amit John Gottman amerikai pszichológus széleskörű kutatási eredménye volt. A Jelenések könyve szerint a világra bekövetkező katasztrófát

³⁰ Szilágyi Vilmos: Szexuálpszichológia. A szexuális egészségvédelem szakkönyvei. Medicina Könyvkiadó, Budapest, 2005.

³¹ Buda Béla: A mentálhigiéné szemléleti és gyakorlati kérdései. TÁMASZ, Budapest, 1998, 109.p.

négy égi lovas megjelenése jelzi előre. Ezt a hasonlatot használja Gottman is, amikor a házasság válságát előre mutató jelekről beszél.

Az első a házastárs jellemére irányuló éles kritika, rendszeresen negatív érzelmi töltéssel. A második a megvetés. A sokáig táplált negatív töltetű érzések mély ellenszenvet ébresztenek a házastársban. A harmadik az a fajta védekezés, mely leginkább a férfiakra jellemző, és amely a másik fél hibáztatásában merül ki. Eredményként a meglévő konfliktus tovább mélyül. Az utolsó fázis az ún.: falépítés, melyben az egyik fél megelégedve a konfliktusokat, végleg kivonul azokból, megszakítva ezzel a kapcsolatot, sokszor magát a házasságot is³².

A házasság felbontásának okára többnyire felületes válaszként azt szokták mondani, hogy a hűtlenség, hazudozás, erőszakos viselkedés, felelőtlen pénzzsórás, egymástól való elidegenedés, de mindezek gyökere sokkal mélyebben: a megromlott, énközpontú, megbocsátásra nem hajlamos emberi természetben keresendők.

A válás nagyban megnehezíti a gyerekek nevelését és fejlődését, ezzel együtt számtalan iskolai probléma származik belőle. Az ezredforduló előtti években 45-48 ezer házasságot kötöttek évente, de ezek közül 25-27 ezer válással végződött. *„A válások nem a házasság válságát jelzik, hanem azt igazolják, hogy egyesek individualisták, önkényesek, pusztán örömszerzésre vágynak, nem szeretik a kötöttséget és elkötelezettséget, de arra is fényt derítenek, hogy a társsal együtt töltött idő kevés és minőségében gyenge. Az érvényesülés, a karrier fontosabb, mint a család melege. A média is a válást segíti, a nagyok botrányai szellőztetésével, a hűtlenséget és válást bemutató filmjeivel”*³³. Míg kisebb gyerekek esetében egy válás miatt a gyerekek hajlamosak önmagukat vádolni, és a létbizonytalanság miatt kiszámíthatatlanná és agresszívebbé válhatnak, addig a nagyobb korú, már iskolás gyerekek az elvesztett szülő utáni sóvárgás miatti dühét társai, nevelői felé irányíthatja. A serdülőkre pedig általában az jellemző ilyenkor, hogy még a családjukkal is szakítanak, mert úgy érzik, hogy becsapták

³² Pálhegyi Ferenc: Örjárat az etika körül. KIA, Budapest, 2009.

³³ Kissné Geosits Beatrix – Teleki Béla (szerk.): Családi életre nevelés. Korda Kiadó, Kecskemét, 2005, 70.p.

őket. Ezzel együtt féltik szüleiket. Előfordulhat, hogy elkezdenek félni magától a szexualitástól vagy: felelőtlen kapcsoltba kezdenek.

Egy évvel ezelőtti gyerektáborban volt ott egy kamasz, aki miközben nagyon jó felfogóképességgel rendelkezett, rendszerint devinans viselkedésével próbálta felhívni magára a figyelmet. Mindig közbevágott, rendszerint mást csinált, mint amit kellett volna, idétlen poénkodásba kezdett, nagyon nehéz volt kezelni. Amikor azonban a napi foglalkozásoknak vége lett, a gyerekekért szülők, nagyszülők vagy egy nagyobb testvér érkezett, akiknek a fiatalok azonnal lelkesen mesélték a napi élményeiket. Ezért a fiúért azonban egyik nap sem jött senki. Délutánonként, mire a tábor kiürült, egészen elcsendesedett és visszafogottá vált. Az utolsó előtti napon, a többi gyerek távozásakor rosszul lett, nyomást érzett a mellkasában, majd hirtelen elájult. Az orvosi kivizsgálás megállapította, hogy teljesen egészséges. Később tudtuk meg, hogy szülei, akik külföldön dolgoznak, válófélben vannak, az édesapja pedig már egy másik nővel él együtt. Nagyszülei nem élnek, a környéken senki sem volt, aki a délutáni órákban érte tudott volna jönni. Mielőtt elájult, csalódottan mondta: „Én nem kellek senkinek!” Egészen szívbemarkoló kijelentés volt.

A szülők egymás felé való szeretete kifejezésének a gyermek felé való üzenete: biztonságban vagyok. Egy esetleges válás lehetősége bizonytalanságba sodorja őket, ami védekező mechanizmust indít be. Fontos lenne, hogy az egymással veszekedő szülők a csatározásaik során soha ne fenyegetőzzenek válással - csak akkor beszéljenek róla, ha már biztosan tudják, hogy nincs más kiút és már eldöntötték, hogy elválnak. *„Ha valamilyen súlyos válság van kibontakozóban, de nem beszélük meg a gyerekekkel, ők úgyis azonnal észreveszik, hogy valami nincs rendben. Morbid, szorongó képzeletük a valóságnál talán rosszabbat sejt”*³⁴. Ha viszont meghozták a döntést, akkor adják is a gyerekek tudtára, mert az egyébként is elkerülhetetlen traumát még fokozza, ha azt egy kívülálló személy által kell megtudniuk.

Viszonyuljunk hát kellő empátiával, különösen a kamaszodó gyerekekhez, akik gigászi változásokon mennek keresztül, és nem akar-

nak feltétlenül neveletlennek lenni, hanem önmagukat keresve egyrészt tesztelik az otthonról hozott szabályok létjogosultságát, másrészt sokszor egyszerűen kiszolgáltatottjai az őket körülvevő családi légkörnek, iskolai és baráti közegnek, egy-egy helyzetnek, amelyben nevelkednek, szocializálódnak. Életük első két évtizedében tőlünk, felnőttektől – kellő példaadás és a családi életben felállított biblikus szabályok mentén – tanulhatnak meg olyan fontos dolgokat, mint pl. a türelem, fegyelem elsajátítása, a beszélgetés kultúrájának gyakorlása, vagy éppen a felmerülő problémák, az önmagukról vagy egymásról alkotott kép kezelésének módja.

Felhasznált irodalom:

1. Adorján József (1997): Házasságban élni... vagy égni?! In: Nem jó az embernek egyedül. Kálvin Kiadó, Budapest
2. Bagdy Emőke (2012): Utak önmagunkhoz. Kulcslyuk Kiadó, Budapest
3. Bágyoni Attila (1979): Szex, szerelem, család. Medicina Könyvkiadó, Budapest
4. Biblia, (2014): Kálvin János Kiadó, Budapest
5. Buda Béla (1998): A mentálhigiéne szemléleti és gyakorlati kérdései. TÁMASZ, Budapest
6. Campbell, Ross (1994): Életre szóló ajándék. Hogyan szeressük kamasz gyermekünket? Harmat Kiadó, Budapest
7. Campbell, Ross (1995): A szülői hivatás. Hogyan ismerjük meg gyermekünket? Harmat Kiadó, Budapest
8. Chapman, Gary (2011): Családi összhangzattan. A családi harmónia öt jellemzője. Harmat Kiadó, Budapest
9. Chopich, Erika J. – Paul, Margaret (szerk.) (2016): A gyógyító gyermeki én. Út a lelki egyensúly felé. Animus, Budapest
10. Cloud, Henry – Townsend, John - Carden, Dave – Henslin, Earl (szerk.) (2012): Családfánk titkai. Harmat Kiadó, Budapest
11. Crabb, Lawrence (1999): Mélybenéző. Énünk és kapcsolataink gyógyulása. Harmat Kiadó, Budapest
12. Farkas Péter (2014): A család szociológiai megközelítése. In: Komlósi Piroška (szerk.): Családi életre és kapcsolati kultúrára felkészülés. KRE és Harmattan Kiadó, Budapest
13. Gyökössy Endre (1993): Életápolás. Kálvin János Kiadó, Budapest
14. Jávorszky Edit (1999): Fejlődépszichológia. Edutech Kiadó, Sopron
15. Jung, C. G. (1996): Gondolatok a jóról és a rosszról. Kossuth Könyvkiadó, Budapest

³⁴ Spock, Benjamin: Szülőnek lenni nehéz. Glória Kiadó, Budapest, 1988, 77.p.

16. Kissné Geosits Beatrix – Teleki Béla (szerk.) (2005): Családi életre nevelés. Korda Kiadó, Kecskemét
17. Lévai Attila (2014): Újrakezdés Istennel. Kálvinista Szemle. Évf. 85, sz. 9.
18. Pálhegyi Ferenc (2009): Örjárat az etika körül. KIA, Budapest
19. Rogers, Carl R. (2015): Valakivé válni. A személyiség születése. Edge 2000, Budapest
20. Schaudé, Otto – Bormuth, Lotte (szerk.) (1993): Hinni, tanítani, nevelni. Evangéliumi Kiadó, Budapest
21. Schmid, Beat (2006): Gyermeknevelés – a legjelentősebb feladat. In Ethos, 2006/4, 40-45. o.
22. Somogyi Alfréd (2016): Református egyházjogi és jogteológiai reflexiók az Európai Unió egyházfelfogására. In: A kegyelem és hűség útján: Tanulmánykötet Dr. Kocsev Miklós tiszteletére. Szentendre: Tillinger Péter Műhelye.
23. Spock, Benjamin (1998): Szülőnek lenni nehéz. Glória Kiadó, Budapest
24. Szilágyi Vilmos (2006): Szexuálpszichológia. A szexuális egészségvédelem szakkönyvei. Medicina Könyvkiadó, Budapest
25. Zimbardo, Philip – Coulombe, Nikita D. (szerk.) (2016): Nincs kapcsolat. Hová lettek a férfiak? Libri Kiadó, Budapest

Szénási Lilla:

Új hittankönyvek a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház használatában

A katechézisben mindig fontos kérdésként jelent meg, hogy mikor, mit és hogyan tanítson a hitoktató. Különböző korokban különböző válaszokat adtak ezekre a kérdésekre. Közös jellemzőként azonban minden korra nézve megállapíthatjuk a katechézissel kapcsolatban, hogy az adott kor kihívásaira a tőle telhető módon mindig igyekezett reflektálni. Így jöttek létre a tankönyvek és káték, később a hitoktatási tantervek is, amelyek lenyomatai az adott kor és az adott felekezet katechetikai látásmódjának.

A „mikor” és „mit” kérdések megválaszolásához jelentős segítséget nyújtanak a katechézis számára is a társtudományok (pl. pszichológia, pedagógia) felismerései. Ha ebben a kérdésben alapul vesszük a Magyarországi Református Egyház 1997-es és 2012-es Hitoktatási Kerettantervét, megállapíthatjuk, hogy nagymértékű átfedés van az évfolyamok anyagaiban. Vagyis a pedagógiai és pszichológiai szempontok vonatkozásában szinte azonos választ adnak a „mikor” és „mit” kérdésre, főként az 1-4. évfolyam tekintetében.

A „hogyan” kérdését azonban mindig nagyban befolyásolja az adott történelmi helyzet vagy társadalmi szerkezet, amelyben a katechézis folyik. Amennyiben a katechézis célja, hogy tanítvánnyá tegyen, úgy magától értetődőnek kell tekintenünk, hogy az adott kor emberét az adott kor nyelven szólítsuk meg. Azon, amelyet ért, amelyet el- és befogad.

A Z generáció megszólításának is az egyetlen lehetséges útja, ha az ő nyelvükön és az általuk preferált eszközökkel, valamint tanulási stílusukat is figyelembe véve közvetítjük feléjük Isten szavát. Ez nem az adott kor kiszolgálását jelenti, hanem azt a tényt, hogy a katechézisünknek módszertanában idomulnia kell a megváltozott helyzethez. A biblikus, hiteles teológiai szemléletmódot szem előtt tartva törekednünk kell arra a tanuló-központúságra, amely a teljes személyiség nevelésére irányulva, Istennel való élő kapcsolatra segíti őket.